

M. Vass Julianna

Foltozzunk vagy új hálót vegyünk?

A szociális háló fontosságáról csak néhány éve kezdtünk beszélni. A szociális ellátás hiányosságai igazán most, a szegénység terjedésével egyidejűleg válnak különösen súlyossá.

A hazai szociálpolitika mindig az éppen legégetőbb problémákkal tud csak foglalkozni, rossz szervezeti felépítése, széttagoltsága miatt sohasem jut tovább egy-egy területen a „tűzoltó munkánál”.

Amikor a házi gondozást a hetvenes évek elején beindították, tették azt a hazai viszonyok pontos felmérése nélkül, külföldi példákra és adatokra hivatkozva. A házi gondozás nyolcadik évében jelent csak meg az a rendelet, amely először szabályozza a jog eszközeivel ezt a területet. Így fogalmaz: „Szociális gondozásban az az idős – kivételesen indokolt esetben az a 18 éven felüli – személy részesíthető, aki kora, betegsége, fogyatékosága miatt arra rászorul és szociális helyzete is indokolja.” Ezzel a megfogalmazással a jogszabály lehetőséget adott arra, hogy az életkori jogosultság mellett az egyéb okok miatt rászorulóknak is segítséget kapjanak. Ennek ellenére még mindig tartja magát az a szemlélet, amely szerint csak az öregek kaphatnak ilyen módon segítséget. Más korosztályok csak végszükség esetén kerülhetnek be a gondozottak közé.

Ráadásul 1978-ban az akkor divatos integrációs törekvéseknek áldozatul esett a házi gondozó szolgálat is. Szociális otthonok és idős klubok alárendeltségében utalták a területi ellátást, azzal az indokkal, hogy egyéges legyen ez a tevékenység. Ezzel a házi gondozás végleg egyetlen korosztályhoz kötődött, és ezáltal még reménytelenebbül kívülre rekedtek más korosztályú rászorulóknak. Mindezt jól illusztrálja egy csongrád megyei példa: 1984-ben a megyei tanács együttműködési megállapodást kötött a Mozgássérültek Országos Szövetségének megyei csoportjával az ellátásra szoruló mozgássérültek számára a házi gondozó szolgálatok keretén belül nyújtott segítségről. Megállapodásra egyáltalán nem lett volna szükség, hiszen csak a hatályos rendelkezéseket kellett volna alkalmazni.

Szakmai szempontból is korlátokat jelent ez az integráció, hiszen a szakmai munka tartalma és a gondoskodás jellege egészen más a szociális

otthonban, az idős klubjában és a házi gondozásban. A szociális otthonokban a korábbi életvitelüket teljes mértékben felszámoló időseket kell ellátni; az idős klubjában nappali ellátást kell biztosítani, míg a házi gondozó a saját lakásában, saját házirend szerint élő rászorulókat gondoskodik – elvileg korosztályi kötöttségek nélkül. Három önálló területről van szó.

A területi ellátás számára a magas létszám miatt is korlátokat jelent az integráció. A zárt intézményhez szokott vezető nem tudja elfogadni, hogy a területen nem létezhet „keretszám”, nem lehet elutasítani a rászoruló létszám és helyhiányra való hivatkozással. Ennek az integrációnak semmilyen szakmai indoka nincs. A gondozottak kora az egyetlen laza szál, amely a szociális otthont és a házi gondozást összefűzi. No meg a pénz, hiszen a területi ellátás – alkalmanként – nagyon jó „spórkasszának” bizonyulhat az intézmény számára.

1986-ban elkezdődött a gondozó szolgálatok körzetesítése, aminek alapjául egy két megyében végrehajtott kísérlet szolgált. A kísérlet nyomán meghatározták, mekkora lélekszámú területek tartozzanak egy gondozási központhoz. Így keletkeztek például olyan központok, amelyekhez három község is tartozott. Hogy mennyire nem tudtak hatékonyan működni, arra bizonyíték: a helyhatósági választások után sorban szűnnek meg a többi településre „szabott” gondozási központok.

A gazdasági-pénzügyi feladatokat szintén egy szakosodott szervezet látja el (Gamesz, Gazdasági Hivatal). Ennek egyik következménye, hogy a tiszteletdíjas gondozói hálózatot sem megfelelő módon kiépíteni, sem hatékonyan működtetni nem tudják. Nincs rá pénz – hangzik a gazdasági vezetők szokásos válasza. Tiszteletdíjas gondozók nélkül pedig nem teljes a hálózat.

A társadalmi gondozók alkalmazásakor sok esetben szociális szempontok érvényesülnek: fogyatékos gyermeket nevelő szülők, rokkant-járadékosok, rokkantnyugdíjasok, fogyatékosok, alkoholisták, idegbetegek épp úgy dolgoznak, mint gyed-en lévő kismamák, kisnyugdíjasok, esetleg saját szülőjüket otthon gondozó háztartásbeliek. A legjobb társadalmi gondozók sokszor a kiszolgáltatottak közül kerülnek ki.

Sok helyen nem sikerül megfelelő létszámú és optimális szervezésű hálózatot kialakítani. Az örökös létszámhiány, és az óriási mennyiségű feladat miatt nincsenek irigylésre méltó helyzetben a gondozó szolgálati dolgozók. A gondozási központok vezetőinek feladatai egyre bővültek, de a létszám soha nem nőtt a feladatokkal egyenes arányban. Mindezen gondok ellenére Jász-Nagykun-Szolnok megyében például 11 és 25% között változik a hatvan éven felüli gondozottak aránya.

A szociális ellátásban tapasztalható hiányok pótlására hozták létre, kísérleti jelleggel, az újabb intézményeket, a családsegítő központokat. (Jogszabály még most, létük ötödik évében sem szabályozza működésüket!) Az új intézmény létrehozásával azonban nem sikerült a fehér foltokat megszüntetni, hiszen aki nem tud, nem akar, vagy nem mer elmenni a családsegítő központba, az esetleg rászorultsága ellenére sem

kapja meg a megfelelő segítséget. A nem idős korú gondozásra szorulóknak a munkájában gyakori az egymásra mutogatás a két intézménytípus között.

A házi gondozó szolgálatok és családsegítő központok tevékenységében sok párhuzamosság, átfedés is van. A talpraesett kliens mindkét helyről kaphat segítséget és más segítséget, ha viszont valamilyen fizikai jellegű gondozásra is szüksége van – kortól függetlenül –, a házi gondozó szolgálatához passzolják át a gondozásra szorulókat. Így a gondozó hálózat már nemcsak a körzeti orvosi szolgálatnak, hanem a családsegítő központoknak is alárendeltjévé válik. A fizikai jellegű segítségnyújtást azonban épp úgy nem lehet elválasztani a mentális segítségadástól, mint ahogy az öreggondozást sem a családsegítő munkától. Ezzel a szétválasztással az emberekben egyébként is meglévő előítéleteket konzerváljuk, sőt erősítjük. A szociálpolitikai intézményeknek a család egységét és az abban rejlő erőt kell sugallnia. Az az intézményrendszer, amelyben az öregek házi gondozása és a családsegítő munka két külön intézmény feladata, nem tölti be hivatását. Ha tehát hatékonyan akarunk segítséget nyújtani, akkor ennek megfelelően kell átalakítanunk a szervezeti kereteket.

Ésszerű megoldásnak tűnik olyan új formák kialakítása, amelyek ötvözik a házi gondozó szolgálatok és a családsegítő központok tevékenységének pozitív vonásait. A házi gondozó szolgálatokra jellemző területi munkát, a kapun belüli szolgáltatás módszerét ötvözni kellene azzal az elméleti, mentális segítségnyújtással, amely a családsegítő központok sajátja. Ezzel közelebb kerülhetünk az egységes szemléletű, komplex családsegítéshez, amelynek nem maradnának fehér foltjai.